

УДК 368.025.4

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ АВАРІЙНИХ КОМІСАРІВ З ОЦІНКИ СТРАХОВИХ ПОСІВІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

***І.В. Стемковська, асистент
Відокремлений підрозділ НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»***

Висвітлено економічну суть аварійних комісарів, а також проаналізовано основні положення чинного законодавства та практичний аспект розвитку інституту аварійних комісарів по оцінці страхових посівів сільськогосподарських культур в Україні.

Аварійний комісар, кваліфікаційні вимоги, страхова компанія, сільськогосподарське виробництво, агрострахування.

Постановка проблеми. Для надання необхідної допомоги страхувальнику та для протидії шахрайству необхідно використовувати послуги аварійних комісарів, що значно покращить якість сервісу страхувальника і вивільнить ресурси страховика для детального вивчення сумнівних матеріалів – документів, наданих страхувальником, який не викликав аварійного комісара за наявності такої можливості.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В Україні відносно новим і недостатньо врегульованим явищем є діяльність аварійних комісарів. Однак не проведено жодного комплексного дослідження з питань вивчення діяльності аварійних комісарів. Частково їхню діяльність розглядали такі науковці, як: В.В. Шахов, Е.В. Коломін, Н.В. Ткаченко, Н.Б. Грищенко, Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева. Тому можна стверджувати, що в науці дослідженню аварійного комісарства, як окремого інституту, приділено дуже мало уваги.

Мета дослідження – розгляд інституту аварійних комісарів з оцінки страхових посівів сільськогосподарських культур в Україні та його подальший розвиток.

Виклад основного матеріалу. В довідкових виданнях радянської епохи термін «аварійний комісар» не зустрічався. Аналогічно і в літературних джерелах з питань страхування радянські вчені не вживали термін «аварійний комісар», а його функції покладалися на представника страховика або страхувальника.

Деякі напрацювання містяться у дослідженні економічної суті аварійного комісара. Обґрунтовується позиція, відповідно до якої термін «аварійний комісар» запозичений з французької мови, хоча у світовій практиці страхування частіше застосовується англійська термінологія.

Вперше у вітчизняній науці термін «аварійний комісар» зустрічається у словнику страхових термінів за редакцією Е.В. Коломіна і В.В. Шахова, які трактують його, як особу (фізичну або юридичну), до послуг якої звертаються страховики для захисту своїх інтересів при настанні страхового випадку із застрахованим майном [8, с. 8].

Ряд економістів, зокрема Н.В. Ткаченко [11, с. 78-79], В.В. Мачунський [3, с. 167], А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк [9], Н.Б. Грищенко [2, с. 219], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева [7], Л. Кураков [12], І. Фамінський [1], С. Єфимов [13], стверджують, що аварійний комісар – це юридична або фізична особа, до послуг якої звертаються страховики для захисту своїх інтересів при настанні страхового випадку із застрахованим майном, а також вона займається встановленням причин, характеру та розміру збитку по застрахованих об'єктах.

Доповнив перелік С.С. Осадець, зазначивши, що на аварійного комісара може покладатись участь у проведенні превентивних заходів, а також ліквідації наслідків страхового випадку [10, с. 493].

Більш змістовним і влучним у цьому плані вважаємо визначення аварійного комісара Л.М. Мельникової, яка стверджує, що під цим терміном в автострахованні розуміють фахівця – уповноваженого представника страховика, який оперативно виїжджає на місце події, з метою об'єктивної фіксації ситуації для подальшого з'ясування причин події, а також надання консультаційного і технічного сприяння, спрямованого на зменшення можливих збитків, забезпечення безпеки дорожнього руху, оптимізації документообігу і поліпшення якості сервісного обслуговування страхувальника [4, с. 144].

Відповідно до Закону України «Про страхування» «аварійні комісари – це особи, які займаються визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків, кваліфікаційні вимоги до яких встановлюються актами чинного законодавства України» [6].

Аналогічне визначення наведено в Типовому положенні «Про організацію діяльності аварійних комісарів» (від 5 січня 1998 р. із змінами і доповненнями), згідно з яким «аварійний комісар – це особа, яка з'ясовує причини настання страхового випадку та визначає розмір збитків і відповідає кваліфікаційним вимогам, установленим Нацкомфінпослуг» [5].

Кваліфікаційні вимоги, яким повинна відповідати особа, щоб набути статусу аварійного комісара, викладено у двох підзаконних нормативно-правових актах: Типовому положенні «Про організацію діяльності аварійних комісарів» і «Порядку залучення Моторним (транспортним) страховим бюро України аварійних комісарів для визначення причин настання страхових випадків, розміру збитків та перевірки дій страховика». Однак, на наше переконання, наявність двох підзаконних актів і часткове посилення в законах на діяльність аварійних комісарів вичерпно не охоплює сутності цього інституту.

Подібна проблема існує і в Російській Федерації, в якій інститут аварійного комісара також знаходиться на стадії формування, хоча на законодавчому рівні він залишається недостатньо врегульованим. Передбачалося вирішити дану проблему на регіональному рівні, зокрема в Санкт-Петербурзі, де намагалися прийняти Закон «Про службу аварійних комісарів у Санкт-Петербурзі», але спроби виявилися невдалими і закон не був прийнятий.

Діяльність аварійного комісара щодо з'ясування обставин і причин настання страхового випадку та визначення розміру збитків провадиться на підставі договору із страховиком. Аварійного комісара відповідно до договорів із страховиком можна залучати до справи за бажанням страховика або страхувальника [5].

Правильним вважаємо твердження, що аварійний комісар не може з'ясовувати обставини і причини настання страхового випадку та визначати розмір збитків:

1) на замовлення осіб, з якими він перебуває у прямих родинних стосунках або знаходиться у службовій чи іншій залежності від них;

2) на об'єктах, до яких аварійний комісар має особистий майновий інтерес;

3) за договорами із суб'єктами, в яких він є засновником, має паї, акції або бере участь в управлінні ними [5]. Перелічені вище вимоги забезпечують найважливіший, на наш погляд, принцип діяльності аварійного комісара – незалежність.

Відповідно до вищезазначеного положення, у разі потреби аварійний комісар може робити запити про відомості, пов'язані із страховим випадком, до правоохоронних органів, банків, медичних закладів та інших підприємств, установ, організацій, що володіють інформацією про обставини страхового випадку, та отримувати пояснення у письмовій формі про причини і розмір заподіяної шкоди від фізичних осіб, причетних до даного страхового випадку.

На підставі проведеного дослідження і зібраних документів аварійний комісар складає аварійний сертифікат – документ, в якому зазначає обставини і причини настання страхового випадку та розмір заподіяної шкоди. В аварійному сертифікаті він наводить достовірні дані, які підтверджують об'єктивну інформацію про обставини і причини настання страхового випадку та розмір заподіяної шкоди. Аварійний комісар, який складає аварійний сертифікат, несе персональну відповідальність за достовірність відомостей, зазначених у ньому. Аварійний сертифікат підписується аварійним комісаром, який з'ясував обставини і причини настання страхового випадку, і завіряється штампом. Він складається у двох примірниках, один з яких видається страховику (страхувальнику), а інший зберігається в аварійного комісара. Зібрані матеріали (довідки, акти експертиз, малюнки, схеми тощо) є додатком до аварійного сертифіката. У разі потреби аварійний комісар складає рапорт, в якому докладно описує обставини та причини настання страхового випадку [5].

Більшість страхових компаній, які професійно займаються страхуванням ризиків агровиробництва, вже давно мають у себе в штаті спеціалістів, які проводять огляд посівів при їх прийнятті на страхування та визначають розмір і причини збитків при страхових випадках, або співпрацюють з ними за трудовими угодами. Результати роботи таких спеціалістів страхувальниками або судом іноді ставляться під сумнів, здебільшого через відсутність документа, який надає їм право робити відповідні висновки. Тому об'єктивно необхідним є законодавче врегулювання цієї проблеми.

Для реалізації політики державної підтримки сільгоспвиробників потрібні відповідні спеціалісти, в т. ч. й ті, хто в разі настання страхової події здатен оцінити, за яких обставин вона відбулася, а також допомогти розрахувати рівень завданих збитків. Саме для цього і призначені аварійні комісари.

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України за сприяння Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) розпочато навчання за програмою підготовки аварійних комісарів у агрострахованні, які займатимуться визначенням обставин страхових випадків у сільському господарстві та проведенням оцінки збитків. Мета – забезпечити ринкок агростраховання висококваліфікованими спе-

ціалістами з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків. До подібних заходів наша країна ще не вдавалася, тому відчувається нестача спеціалістів, здатних діяти незалежно, об'єктивно, в інтересах страховиків та аграріїв.

Гостра потреба в аварійних комісарах у сфері агрострахування виникла у зв'язку з реалізацією повноважень і вимог Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який набрав чинності 1 липня 2012 року.

Розробці програми навчання майбутніх аварійних комісарів передувало прийняття інших нормативно-правових актів. Перш за все, це був нормативно-правовий акт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг «Про затвердження кваліфікаційних вимог до осіб, які здійснюють діяльність з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків», ухвалений в червні 2011 року. Цим нормативно-правовим актом встановлено рівень кваліфікаційних вимог і кваліфікаційний мінімум, які розробила Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг. Йдеться про перелік знань, якими має володіти аварійний комісар, а саме знання законодавства, уміння визначати страхові ризики, робити заміри, орієнтуватися в тарифах, для того щоб встановлювати обставини страхової події і робити розрахунки. Кваліфікаційний мінімум прийнятий окремо для тваринництва і рослинництва.

На сьогоднішній день існує дві програми навчання майбутніх аварійних комісарів у сфері агрострахування:

1-ша – передбачає 196-годинний курс і розрахована на аварійних комісарів, які вперше здобувають спеціальні знання, а тому навчання за нею є поглибленим. Ця програма розроблена для новачків, і тому включає теоретичну і практичну підготовку. Практичні заняття переважно проходять на полях на конкретних прикладах. До їх проведення залучаються аграрії та страховики, яким вже доводилося визначати причини виникнення страхових подій, розраховувати обсяги збитків, завданих сільгоспвиробникам. У зв'язку з цим можна стверджувати, що майбутні аварійні комісари матимуть належні знання теорії і практики агрострахування.

2-га – розрахована на 72 години, до участі в якій залучатимуться ті аварійні комісари, які успішно пройшли розширений курс і через кожні три роки підвищують свою кваліфікацію. Вони мають скласти іспит на відповідність знань кваліфікаційному мінімуму, тобто знати, які зміни відбулися в законодавстві, в агросекторі, у правилах поведінки на страховому ринку тощо, тобто засвідчити свою обізнаність і вміння використовувати нові знання на практиці.

Дуже важливо, щоб майбутні аварійні комісари одержували останню інформацію про зміни у законодавстві, в аграрному секторі та на страховому ринку. Тому, на наш погляд, потрібно звертати особливу увагу не лише на підготовку аварійних комісарів, але й на подальше їх професійне зростання.

Доцільно відмітити, що аварійний комісар повинен збагатити себе знаннями як щодо сільськогосподарського виробництва, так і щодо агрос-

трахування, а також доповнити їх практикою. Все це дозволить йому на рівних спілкуватися з аграріями та страховиками, займати певну професійну позицію та належно її відстоювати.

Наприкінці навчання підкомісія єдиної екзаменаційної комісії прийматиме іспити на відповідність знань кваліфікаційним вимогам до аварійних комісарів. Передбачається це робити у два етапи. Перший – тестування, під час якого необхідно буде опрацювати 100 тестів. Тестування вважається пройденим, якщо надано 80 і більше правильних відповідей. Другий етап – це співбесіда, яка передбачає різнопланові питання, пов'язані з програмою підготовки.

Після успішного складання іспиту навчальний заклад видає кваліфікаційне свідоцтво. Упродовж п'яти днів Нацкомфінпослуг здійснює реєстрацію і вносить, слухачів, що одержали його, до переліку осіб, які мають право встановлювати обставини страхового випадку та визначати розміри збитків. Перелік оприлюднюється на сайті Національної комісії і є загальнодоступним.

Поділяємо думку, що аварійні комісари не можуть залежати від страхових компаній. Тобто між ними не повинно бути трудових відносин і вони мають бути незалежними. На наше переконання, це позитивна норма, яка гарантує об'єктивне проведення дослідження і таку ж об'єктивну оцінку завданих збитків. Аварійного комісара може залучати не лише страховик, але і страхувальник, якщо він бажає провести незалежну експертизу.

На наш погляд, у створенні інституту аварійних комісарів дуже зацікавлені сільгоспвиробники, бо ця інновація покликана докорінно змінити ситуацію, яка склалася на агростраховому ринку.

Нині у відносинах із страховиками сільгоспвиробники залишаються беззахисною стороною і за це зобов'язані платити кошти. Адже страхові компанії встановили монополію на агростраховому ринку. Вони розробляють страхові продукти, беруть посіви на страхування, визначають збитки та ухвалюють рішення щодо їх можливої сплати. У своїй роботі страхові компанії, зазвичай, керуються власними інтересами. Саме тому трапляються випадки, коли сільгосппідприємствам і фермерам безпідставно відмовляють у компенсації понесених ними внаслідок непогоди збитків. З огляду на це сільгоспвиробники здебільшого не користуються страховими послугами.

Саме аварійні комісари покликані узгоджувати інтереси страховиків і страхувальників. Але це можливо за умови, якщо аварійні комісари дійсно стануть високопрофесійними, незалежними та об'єктивними експертами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досконале правове забезпечення інституту аварійних комісарів дасть можливість прискорити процедуру оформлення страхового випадку та гарантувати її законність, забезпечивши прозорість страхового ринку.

Крім інституту аварійних комісарів з оцінки страхових посівів сільськогосподарських культур, доцільно створити незалежне професійне об'єднання (асоціацію) аварійних комісарів з агрострахування, яке матиме

функції саморегульованої організації і якій Аграрним пулом будуть делеговані конкретні повноваження з регулювання відносин в агрострахуванні. Це дасть змогу опрацювати загальні підходи, сприятиме обміну досвідом, підтримає при проведенні певної політики, при координації дій та захисті власних інтересів.

Список літератури

1. Внешне-экономический толковый словарь / под. ред. И. Фаминского [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/485>.
2. Грищенко Н.Б. Основы страховой деятельности: учеб. пособие / Н.Б. Грищенко. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та. – 2001. – 274 с.
3. Мачунський В.В. Правові основи страхування: навч. посіб. / В.В. Мачунський. – К.:КНЕУ, 2003. – 302 с.
4. Мельникова Л.Н. Проблемы страхования гражданской ответственности владельцев транспортных средств: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Л.Н. Мельникова – М., 2006. – 176 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про організацію діяльності аварійних комісарів» від 05.01.1998 р. №8 (із змін.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
6. Про страхування: Закон України: від 07.03.1996 р. №85/96-ВР (із змін.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/88>.
8. Словарь страховых терминов / под ред. Е.В. Коломина, В.В. Шахова – М.: Финансы и статистика, 1991. – 206 с.
9. Страхування. Термінологічний словник / за заг. ред. А.Г. Загороднього, Г.Л. Вознюка. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Львів: Вид-во «Бескид Біт», 2002. – 104 с.
10. Страхування: підруч. / кер. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець, д-р екон. наук, проф. – К.: КНЕУ, 1998. – 528 с.
11. Ткаченко Н.В. Страхування: навч. посіб. / Н.В. Ткаченко. – К.: Ліра-К, 2007. – 376 с.
12. Экономика и право: словарь-справочник / Л. Кураков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/80>.
13. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование / С. Ефимов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/427>.

Раскрыта экономическая сущность института аварийных комиссаров, а также проанализированы основные положения действующего законодательства и практический аспект развития этого института по оценке страховых посевов сельскохозяйственных культур в Украине.

Аварійний комісар, кваліфікаційні вимоги, страхова компанія, сільськогосподарське виробництво, агрострахування.

The economic essence of emergency commissioners, and analyzes the main provisions of the current legislation and the practical aspect of the institute emergency insurance commissioners to assess agricultural crops in Ukraine.

Emergency commissioner, qualifications, insurance company, agricultural production, agricultural insurance.